

CULTUUR & MEDIA

VOLKSCULTUUR 'De' Nederlander verandert. En dat is helemaal niet erg volgens Hans Bennis (65), die afscheid neemt als directeur van het Meertens Instituut.

tekst **Joke de Wolf**

De Nederlandse cultuur en taal veranderen, nou en?

Stille tochten, meezingtelevisie en nieuwe spreektaal. Je zou ze vervelende moedgrillen kunnen noemen, maar taalkundige Hans Bennis vindt ze juist razend interessant. Bijna twintig jaar gaf hij leiding aan het instituut dat dit soort fenomenen onderzoekt: het Meertens Instituut, gespecialiseerd in de Nederlandse taal en cultuur.

Nu neemt Bennis afscheid van het instituut dat ooit bekend werd door de romancyclus 'Het bureau' van J.J. Voskuil. Aan een houten tafel in het Amsterdamse Spinhuis – de tafel waaraan Voskuil decennia lang discussieerde over de volkscultuur – vat hij de veranderingen in Nederland samen aan de hand van vijf trefwoorden.

'Volkscultuur'

"Mensen willen graag dat we onderzoek doen naar Zwarte Piet en op grond daarvan wetenschappelijk vaststellen: Zwarte Piet is fout. Of Zwarte Piet is goed. Maar dat doen we dus niet. We willen niet polariseren, maar juist het debat rationeler maken en minder laten voeden door sentimenten."

Door de vervaging van landsgrenzen binnen de Europese Unie en de komst van mensen met een andere taal en cultuur is Nederland steeds meer op zoek naar een eigen identiteit, zegt Bennis. En dus naar tradities en rituelen die 'de Nederlandse identiteit' zouden kunnen bepalen.

"Twintig jaar geleden wist niemand wie we waren, en vond men Nederlandse taal en volkscultuur, ons onderzoeksterrein, een beetje eng. Nu is volkscultuur in bepaalde kringen heel populair, en vindt iemand als PVV-Tweede Kamerlid Martin Bosma onze onderzoeken vast opwindend, maar wij willen

natuurlijk niet het Martin Bosma-instituut zijn. Wij proberen te kijken en begrijpen hoe cultuur en taal werken zoals ze werken. En dat zijn bijna altijd heel complexe bewegingen, niet te vatten zijn in één variabele."

Midwinterhoornblazen

"Op het nieuws hoorde ik vanochtend iemand praten over 'het eeuwenoude Twentse ritueel' winterhoornblazen. Dat is onzin natuurlijk, zo lang doen ze dat daar nog niet." Volgens Voskuil, voormalig werknemer van het Meertens-instituut, werd de midwinterhoorn pas rond het begin van de twintigste eeuw in Twente geïntroduceerd door een vakantieganger die in Zwitserland onder de indruk was geraakt van de alpenhoorn. Sinds 2013 staat het midwinterhoornblazen op de nationale lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Unesco.

Bennis: "We hebben een steeds groter verlangen naar dit soort keurmerken, alsof je daarmee je gedrag meer aanzien geeft. Maar waarom zou je willen dat jouw winterhoornblazen of fierljeppen een stempel krijgt van Unesco? Als je het leuk vindt om op een toeter te blazen of over slootjes te springen, desnoods in klederdracht, dan doe je dat. Je maakt er een ritueel van. En rituelen zijn leuk, ze bieden houvast, je moet ze vooral handhaven, ze zijn inherent aan het mens-zijn. Het verschijnsel dat mensen die rituelen nu erkend willen hebben, is voor ons bijna nog interessanter dan de rituelen zelf."

André Hazes

"Een van mijn collega's, Irene Stengs, heeft de populariteit van André Hazes onderzocht voor ons instituut. Die populariteit is sinds het uitvaartconcert in de Amsterdam Arena in 2004 alleen maar gegroeid. Hazes bleek precies in te spelen op een behoefte in de maatschappij. De meezing- en herdenkingscultuur is steeds

André Hazes is een nationaal fenomeen geworden en wordt nu gezien als een icoon van de Nederlandse cultuur

belangrijker geworden, en past ook in het verlangen naar 'echtheid' en emotie.

"Hazes sprak en zong Amsterdams, hij kwam uit de Jordaan, en hij hoorde bij Johnny Jordaan en tante Leen – hij hoorde bij mij, als Amsterdammer.

"Maar nu is hij een nationaal fenomeen en wordt hij gezien als een icoon van de Nederlandse cultuur. Het is mooi om te zien hoe dat werkt."

Een christelijke gezin

"Ik vind dat mensen wat meer ontspannen moeten doen over variatie, in taal bijvoorbeeld. Taal is een kernwaarde van identiteit, en het snelst te herkennen. Je bent Nederlander omdat je Nederlands spreekt. Je onderscheidt je van je buurman: door Nederlands te spreken zijn we ook niet-Duits of niet-Frans.

"Variatie in uitspraak zou ook meer geaccepteerd moeten worden. Historicus James Kennedy gebruikte laatst op de Nederlandse televisie vijf keer achter elkaar een verkeerde e-vorm, bijvoorbeeld 'een christelijke gezin'.

"Dit soort fouten leidt altijd tot ergernis. Kennedy spreekt uitzonderlijk goed Nederlands, voedt zijn kinderen in het Nederlands op, schrijft boeken in het Nederlands, maar is geboren in Amerika: hij heeft het Nederlands als tweede taal geleerd. En correct gebruik van de -e is erg lastig. Waarom zouden we zo'n fout vervelend vinden?"

Nedersaksisch

"Mensen willen hun dialect steeds vaker oppimpen tot taal. Zo heeft de streektaalorganisatie Sont er lang voor gestreden om het Nedersaksisch in Brussel als minderheidstaal te laten erkennen. Nedersaksisch is een verzamelnaam voor Achterhoeks, Veluws, Twents, Sallands en Stellingwerfs. De aanvraag werd dit jaar definitief afgewezen. Maar waarom zou je zo'n erkenning willen?"

"Wij taalkundigen weten: elk dialect is een taal, en elke taal een dialect. Zo'n statusverandering is alleen een stempel waarmee je de andere dialecten minderwaardig maakt. Ieder mens spreekt zijn eigen dialect."

ADVERTENTIE

HERCULES SEGERS
'BEWONDERD DOOR REMBRANDT'

T/M 8 JANUARI
RJKS MUSEUM

FOUNDER: PHILIPS
HOOFDSPONSOREN: BankGiroLoterij, ING, kpn
BEGUNSTIGERS TENTOONSTELLING: Van Marle Forouzi Rijksmuseum Fonds

RECENSIES

Hans Croiset magnifiek in rare voorstelling

THEATER

De Vader
Senf Theater Partners
★★★★★

Een smetteloos, grijs-wit interieur. Bewoner André heeft zojuist zijn derde verzorgster woedend de deur uit gejaagd. Dochter Anne komt het waarom peilen. In André's verhaal is zijn door die vrouw gestolen horloge even later domweg onvindbaar. En toch weer in de keukenkast.

In 'De Vader' ('Le Père', 2012) poogt de Franse schrijver Florian Zeller (1979) de groeiende verwarring van alzheimerpatiënten in theatertaal te vatten. Iets wat meer is dan woorden. Dat is ook beeld, sfeer.

In de tweede scène wordt Anne door een andere actrice gespeeld. En André herkent zijn eigen dochter niet. Bekend en triest fenomeen tussen dementerende mensen en hun geliefden. En Zeller wil dat het publiek in diezelfde vertroebeling wordt meegenomen.

Dat gebeurt hier niet. Nogal wiesdes. Als de uitgesproken tengere Johanna ter Steege

Hans Bennis FOTO WERRY CRONE

over alzheimer

wordt vervangen door de ronduit gezette Rian Gerritsen, dan denk je als toeschouwer geen seconde 'hè?!', maar snap je gewoon, dat André het niet snapt.

Er is iets raars met deze 'de Vader' aan de hand. Of het aan het stuk of aan de voorstelling ligt, weet ik niet helemaal zeker. Wel, dat hier sprake is van een groot misverstand.

Naar de tekst te oordelen vinden geregeld kleine, lichtelijk bevreemdende verschuivingen plaats. In plaats, tijd, verhoudingen, uitspraken. Regisseur Gijs de Lange zet echter het geheel, inclusief (vermeende) flashbacks,

neer als puur chronologisch realisme. Dat botst met de onlogica van André. Gevolg is, dat het eerder lijkt alsof de anderen André voor de gek houden, dan dat in diens hoofd van alles door elkaar gaat lopen en andere betekenissen krijgt. Onbedoeld wordt André zielig, terwijl Zeller juist wil, dunkt me, dat we zijn situatie ervaren. Zoiets als wat Bernlef in zijn roman 'Hersenschimmen' bewerkstelligde.

Het is dat Hans Croiset werkelijk magnifiek is als een langzaam in zijn ziekte verdolende André. Woedend soms, maar in die woede al even kwetsbaar als wanneer hij broos en be-

dremmeld een niet voor zijn oren bedoelde dialoog aanhoort. Croisets spel geeft zicht op de intentie. Je zou bijna wensen, dat hij alleen op het toneel stond en de rest als louter stemmen om zijn hoofd zou zweven.

De leegte waarin Croisets André zich gaandeweg verliest, maakt De Lange concreet door op het laatst steeds sneller decorstukken te laten verdwijnen. Wel mooi dat alleen het wit overblijft, maar toch: toneeltruc in plaats van verbeelding. Alleen dankzij Croiset blijft 'De Vader' net meer dan een kunstje.
Hanny Alkema

NIEUWE DIRECTEUR TAALUNIE IS GEEN FAN VAN HET DICTEE

Hans Bennis is als theoretisch taalkundige specialist in de kleine betekenisloze woordjes van onze taal, woordjes zoals 'er'. Op 1 februari 2017 wordt hij directeur van de Nederlandse Taalunie, onder meer verantwoordelijk voor het Groene Boekje. Toch is hij bepaald geen fan van spellingsregels.

'Ik doe nooit mee aan het Groot Dictee der Nederlandse Taal. Ik vind het niet spannend, ik vind het zelfs enigszins irritant. Want het pretendeert dat als je goed kunt spellen, je ook goed bent in taal, en die twee dingen hebben niets met elkaar te maken. Goed zijn in taal is ook een verhaal kunnen vertellen, je gedachten onder woorden brengen. Het Groene Boekje uit je hoofd leren heeft niets met taalbeheersing te maken.'

MINISTER GRIJPT IN

Iraanse kunst niet naar Berlijn, expositie afgelast

De verf was soms nog nat, zo snel kreeg de Iraanse keizerin Farah Diba schilderijen van Rothko, Picasso en Warhol bij elkaar voor 'haar' moderne-kunstmuseum in Teheran, eind jaren zeventig. Na de revolutie van 1979 verdween de kunst in de kelders. Vorig jaar kondigde de Berlijnse Gemäldegalerie vol trots een tentoonstelling aan met een brede selectie westerse kunstwerken uit het Iraanse museum, aangevuld met moderne kunst van Iraanse kunstenaars. Vorige maand stopte de nieuwe Iraanse cultuurminister de uitvoer van de kunstwerken, in Iran ging het gerucht dat Duitsland de kunstwerken achterover zou drukken en deelnemende Iraanse kunstenaars protesteerden tegen het gebruik van hun werk. Deze week maakte het Berlijnse museum bekend dat de tentoonstelling is afgelast. TROUW

ADVERTENTIE

CULTUUR

KUNST, MUZIEK, THEATER, EXPOSITIES, MUSEA

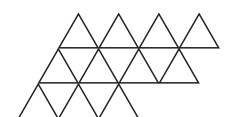
Hollandse meesters uit Boedapest
Topstukken uit het Szépművészeti Múzeum

FRANS HALS MUSEUM t/m 12 februari 2017

BRENG UW TENTOONSTELLING, VOORSTELLING OF VEILING ONDER DE AANDACHT VAN RUIM 2,7 MILJOEN CULTUURLIEFHEBBERS.

PLAATS EEN ADVERTENTIE IN DE RUBRIEK CULTUUR IN HET AD. DE VOLKSKRANT, TROUW EN HET PAROOL.

BEL VOOR ADVERTENTIE - MOGELIJKHEDEN 088-572 2890.